

Απομονωμένες στο σπίτι ενός άλλου:

Οι επιπτώσεις των μέτρων απαγόρευσης κυκλοφορίας για τον Covid-19 στις οικιακές βοηθούς στην Ελλάδα

Των Τατιάνα Μαυρομάτη και Λάουρα Μαραγκουδάκη

Η οικιακή εργασία στην ελληνική κοινωνία

Παρότι παραγνωρισμένο, δεν παύει να είναι γεγονός ότι η ελληνική κοινωνία βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στη δουλειά των μεταναστριών για να λειτουργήσει σε καθημερινή βάση. Από τη δεκαετία του '90, οι μετανάστριες από την Ανατολική Ευρώπη, την Αφρική και τις Φιλιππίνες ήταν υπεύθυνες για τη ζωτική δουλειά της φροντίδας των παιδιών, των αρρώστων, των ηλικιωμένων και του νοικοκυριού των ελληνικών οικογενειών σε ολόκληρο το φάσμα της κοινωνίας. Για να ικανοποιήσουν τη μεγάλη ζήτηση για υπηρεσίες οικιακής εργασίας, οι εργάτριες φτάνουν στην Ελλάδα μέσα από ένα πλέγμα γραφείων εύρεσης εργασίας (τόσο εγχώριων όσο και ξένων), μέσα από δίκτυα λαθρεμπορίου και διακίνησης, αλλά και χάρη σε προφορικές διαδόσεις στο εσωτερικό κοινοτήτων με μεγάλη ανάγκη για δουλειά. Παρότι δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία σχετικά με τον ακριβή αριθμό των γυναικών που εργάζονται ως οικιακές βοηθοί, «εκτιμάται ότι μία [στις] δύο μετανάστριες στην Ελλάδα εργάζεται στο χώρο της παροχής φροντίδας και οικιακών υπηρεσιών», ένα από τα υψηλότερα ποσοστά στις χώρες της Ευρώπης.¹

Αυτό που είναι σίγουρα σαφές είναι ότι οι οικιακές βοηθοί στην Ελλάδα εργάζονται σε συνθήκες βαθιάς εκμετάλλευσης και, σε πολλές περιπτώσεις, κακοποίησης. Το σύστημα διαχείρισης της μετανάστευσης, που έχει υιοθετήσει το ελληνικό κράτος, έχει βάλει συστηματικά ανυπέρβλητους νομοθετικούς φραγμούς

---

¹Danai Angeli, "Migrant Domestic Workers and Human Trafficking in Greece: Expanding the Narrative," *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 15, αρ. 2(2017): 188.

και γραφειοκρατικά εμπόδια στις προσπάθειες των μεταναστών να αποκτήσουν καθεστώς νόμιμης παραμονής στη χώρα.² Ανπροσθέσουμε σε αυτό και το σκόπιμα ασαφές εργατικό δίκαιο σχετικά με την οικιακή εργασία, που ευνοεί ξεκάθαρα τα δικαιώματα των εργοδοτών απέναντι σε αυτά των εργαζομένων, δεν προξενεί καμία έκπληξη το γεγονός ότι η πλειονότητα των οικιακών βοηθών παραμένει χωρίς νόμιμα έγγραφα και, συνεπώς, στο έλεος της επιδίωξης των εργοδοτών για οικονομικά συμφέρουσες υπηρεσίες.³ Αυτή η κατάσταση έχει, φυσικά, επιδεινωθεί από τα σχεδόν δέκα χρόνια που η χώρα βρίσκεται σε οικονομική κρίση.

... Έκατσε πάνω από το κεφάλι μου και με έβαλε να σιδερώσω το ίδιο πουκάμισο είκοσι φορές. Στο τέλος, της είπα πως δεν μπορούσα να το κάνω άλλο, ότι θα έφευγα. Ούτε ένα ζώο δεν θα το μεταχειρίζονταν τόσο άσχημα, όπως εμένα...

ANNA,

εσωτερική οικιακή βοηθός από τη Γεωργία⁴

Οι μαρτυρίες τόσο εσωτερικών όσο και εξωτερικών οικιακών βοηθών σχετικά με τις εμπειρίες τους στην Ελλάδα περιγράφουν μια ζοφερή εικόνα.⁵ Η απουσία οποιουδήποτε νομικού καθεστώτος σημαίνει ότι οι οικιακές βοηθοί είναι ευάλωτες εργαζόμενες, ανίκανες να διεκδικήσουν ακόμα και τα πιο στοιχειώδη ανθρώπινα ή εργασιακά δικαιώματα. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στην περίπτωση των

---

² Για μια ανασκόπηση της απροθυμίας του ελληνικού κράτους να νομιμοποιήσει μετανάστες, βλ. Βασίλης Παπαστεργίου και Ελένη Τάκου, *Έντεκα Μύθοι και Περισσότερες Αλήθειες: Η Μετανάστευση στην Ελλάδα*, 1η εκδ. (Αθήνα: Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ, 2014), 6.

³ Danaï Angeli, "Migrant Domestic Workers and Human Trafficking in Greece: Expanding the Narrative", *ό.π.*

⁴ Από τις «εσωτερικές» οικιακές βοηθούς απαιτείται να ζουν και να εργάζονται στο σπίτι του εργοδότη τους ως υπηρέτριες πλήρους απασχόλησης, νταντάδες, οικονόμοι ή/και θεραπευτίδες, ενώ οι «εξωτερικές» διατηρούν το δικό τους σπίτι, ενώ προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε έναν ή περισσότερους από τους προαναφερθέντες ρόλους σε έναν ή περισσότερους εργοδότες.

⁵ Για μια λεπτομερή καταγραφή της εμπειρίας των Ουκρανών οικιακών βοηθών, βλ. Νίκος Ξυπολυτάς, *Εσωτερική οικιακή εργασία: Η συμβολή της οικογένειας και των σχέσεων αλληλεγγύης στην αναπαραγωγή της εργασίας* (Αθήνα: Παπαζήση, 2013).

εσωτερικών οικιακών βοηθών, που εξαρτώνται από τους εργοδότες τους όχι μόνο για το μισθό τους, ούτως ώστε να συντηρούν τις οικογένειές τους πίσω στην πατρίδα τους και να αποπληρώνουν μεγάλα χρέη στα γραφεία εύρεσης εργασίας, στους τοκογλύφους ή στα δίκτυα των λαθρεμπόρων, αλλά και για τη στέγαση και την καθημερινή επιβίωσή τους. Υπό τη συνεχή απειλή της σύλληψης ή της απέλασης και απομονωμένες από την κοινωνία, γίνονται εξαρτώμενες και παγιδεύονται στους όρους απασχόλησης που θεωρούν αρμόζοντες οι εργοδότες τους. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι τους αναθέτουν τεράστιο αριθμό καθηκόντων, από τη φροντίδα των μικρών και των ηλικιωμένων μελών της οικογένειας και των κατοικιδίων μέχρι το μαγείρεμα, το σερβίρισμα, το καθάρισμα, το σιδέρωμα και τις δουλειές του νοικοκυριού σε πολλαπλές οικογενειακές κατοικίες. Συχνά αναμένεται από τις οικιακές βοηθούς να δουλεύουν όλες τις ώρες της μέρας και της νύχτας, χωρίς να έχουν χρόνο για ξεκούραση, με πάρα πολύ λίγα ρεπό και ελάχιστη έως καθόλου ιδιωτική ζωή και προσωπικό χώρο στο σπίτι των εργοδοτών τους. Απαιτούν από αυτές να είναι συνεχώς διαθέσιμες, ενώ η παρουσία τους πρέπει να είναι πάντα διακριτική και να μη γίνεται ποτέ αισθητή. Σε πολλές περιπτώσεις, οι γυναίκες που εργάζονται υπ' αυτές τις συνθήκες υφίστανται ψυχολογική κακοποίηση ή ακόμα και σεξουαλική παρενόχληση από τους εργοδότες τους, οι οποίοι απαιτούν υποτέλεια και υποταγή με κάθε τίμημα. Και όλα αυτά με αντάλλαγμα πολύ χαμηλούς μισθούς, χωρίς ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ή στοιχειώδη επιδόματα, όπως συντάξεις ή επιδόματα ασθενείας. Δεν εκπλήσσει, συνεπώς, το γεγονός ότι πολλές οικιακές βοηθοί συγκρίνουν τις συνθήκες εργασίας τους με συνθήκες δουλείας.

Από την άλλη, εκείνες που δουλεύουν ως εξωτερικές οικιακές βοηθοί αναγκάζονται να εξισορροπήσουν την οικονομική τους επιβίωση (να πληρώνουν ενοίκιο και λογαριασμούς, για τη φροντίδα των παιδιών τους ή να στέλνουν χρήματα στην πατρίδα τους) με τους εξαιρετικά χαμηλούς μισθούς, την έλλειψη επιδομάτων κοινωνικής ασφάλειας και επισφαλή εργασία που συχνά συνεπάγεται πολλαπλές βάρδιες για διαφορετικούς εργοδότες σε αντίθετες πλευρές της πόλης.

Επιπλέον, πρέπει να διαχειρίζονται το άγχος του να ζουν χωρίς έγγραφα υπό τον κίνδυνο ποινών, παρενόχλησης και φυλάκισης από την αστυνομία και τους κρατικούς υπαλλήλους.

Η επιβίωση μετά την απαγόρευση κυκλοφορίας

Τα ξαφνικά μέτρα απαγόρευσης κυκλοφορίας, τα οποία υιοθέτησαν οι κυβερνήσεις σε όλο τον πλανήτη απέναντι στην απειλή του κορονοϊού, έχουν επιβάλει μια νέα πραγματικότητα στις κοινωνίες που επηρεάζουν. Η έκκληση της ελληνικής κυβέρνησης για «αυτοπεριορισμό», την οποία ακολούθησαν μέτρα απαγόρευσης κυκλοφορίας, που περιόριζαν τη μετακίνηση των ανθρώπων εκτός σπιτιού, έχει αναμφίβολα υπάρξει μια δοκιμασία για τους πιο ευάλωτους από τον πληθυσμό: όσους δεν έχουν σπίτι και εκείνους που δεν έχουν άδεια παραμονής. Οι οικιακές βοηθοί στην Ελλάδα εμπίπτουν και στις δύο κατηγορίες.

... Οι εργοδότες μου είπαν ότι δεν πρέπει να γυρίσω [σπίτι]. Ανησυχούν για τον ιό και λένε πως δε με χρειάζονται. Δεν ξέρω πώς θα επιβιώσω ή τι θα συμβεί...

ΟΥΛΙΑΝΑ,

οικιακή βοηθός από την Ουκρανία

Ενώ η κίνηση στην κοινωνία έχει παγώσει, πολλές μετανάστριες που εργάζονται κατά βάση ως εξωτερικές οικιακές βοηθοί έχουν δηλώσει πως έχουν χάσει τη δουλειά τους, καθώς οι εργοδότες είτε αποφεύγουν να υπάρχουν επιπλέον άνθρωποι μέσα στο σπίτι από φόβο μην κολλήσουν, είτε προσπαθούν να περικόψουν τα έξοδα ενόψει της πιθανότητας να πληγούν τα εισοδήματά τους κατά

τη διάρκεια της κρίσης του κορονοϊού.⁶ Στην περίπτωση των εσωτερικών βοηθών, ο κίνδυνος να χάσουν τη δουλειά τους επιτείνεται από το γεγονός ότι θα μείνουν και άστεγες.

Αφού η πλειονότητα των οικιακών βοηθών στερείται οποιασδήποτε νομικής υπόστασης, δεν δικαιούνται κανένα έκτακτο βοήθημα από το κράτος ούτε τα επιδόματα ανεργίας που διατίθενται από την κυβέρνηση για να ανακουφίσουν τις οικονομικές συνέπειες της κρίσης του κορονοϊού. Ορισμένες από τις γυναίκες έχουν πρόσβαση σε κάποιου είδους υποστήριξη από τη μεταναστευτική τους κοινότητα μέσω ενός δικτύου από δεσμούς φιλίας, προσωρινά καταλύματα και ανεπίσημες κοινοτικές και εκκλησιαστικές δομές. Ωστόσο, αν λάβουμε υπόψη μας το παράνομο καθεστώς της πλειονότητας των μελών αυτών των κοινοτήτων και των περιορισμένων πόρων στους οποίους έχουν πρόσβαση, η ανέχεια και η εξαθλίωση είναι μια υπαρκτή απειλή για την πλειονότητα των οικιακών βοηθών που έχασαν τη δουλειά τους.

Παράλληλα, η αύξηση των αστυνομικών περιορισμών και ελέγχων στους δημόσιους χώρους προσθέτει ένα ακόμα σημαντικότερο εμπόδιο για την καθημερινή επιβίωση όλων των μεταναστών που δεν έχουν χαρτιά. Η ρεαλιστική πιθανότητα της σύλληψης, της κράτησης ή της απέλασης καθιστά τη διαχείριση απλών καθημερινών διαδικασιών, όπως τη μετακίνηση προς το χώρο εργασίας (για εκείνους που εργάζονται ακόμα), τη στοιχειώδη προμήθεια φαγητού και φαρμάκων ή την αποστολή χρημάτων σε αγαπημένα πρόσωπα, εξαιρετικά δύσκολη. Η αύξηση του άγχους και ο ψυχολογικός αντίκτυπος της ζωής σε καθεστώς απαγόρευσης κυκλοφορίας είναι πολύ χειρότερα για όσους ζουν χωρίς νομική υπόσταση.

... Δεν μπορώ να βγω από το σπίτι [του εργοδότη μου], δε μου το επιτρέπουν. Φοβάμαι πως θα κολλήσω τον ιό και θα αρρωστήσω ή ότι θα κολλήσω τον ηλικιωμένο...

---

⁶ Νατάσσα Μπλάτσιου, «Οικιακές Βοηθεί με μηδενικό εισόδημα και ανασφάλιστες», *Καθημερινή*, 3 Απριλίου 2020.

εσωτερική οικιακή βοήθος από την Γεωργία

Για όσους συνεχίζουν να εργάζονται με καθεστώς εσωτερικού, η απαγόρευση κυκλοφορίας έχει επιδεινώσει την εμπειρία της ακραίας απομόνωσης και τη συνθήκη της απόλυτης εξάρτησης από τον εργοδότη τους. Πολλές οικιακές βοηθοί είναι αυτή τη στιγμή εγκλωβισμένες σε «αυτοπεριορισμό» μαζί με τους εργοδότες τους, αποκομμένες από τα δίκτυα υποστήριξης και τους φίλους τους, ομάδες στις οποίες είχαν ούτως ή άλλως πρόσβαση μόνο στα ελάχιστα ρεπό τους κάποιες μέρες το μήνα. Πολλές γυναίκες που εργάζονται ως εσωτερικές υπηρέτριες περιγράφουν τα ρεπό τους ως σανίδα σωτηρίας στη σύνδεσή τους με τον έξω κόσμο: ως κίνητρο για να περάσει η βδομάδα, μετρώντας αντίστροφα μέχρι τη μέρα που θα μπορέσουν να συναντήσουν φίλους, να πάνε στην εκκλησία ή να συναναστραφούν συμπατριώτες τους. Είναι επίσης η μέρα που μπορούν να κάνουν σημαντικές δουλειές τους, όπως το να στείλουν χρήματα στην πατρίδα τους. Το γεγονός ότι αυτές οι λιγοστές σανίδες σωτηρίας έχουν ξαφνικά πάψει να υπάρχουν μπορεί να έχει πολύ αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχική υγεία των γυναικών που εργάζονται ως εσωτερικές, για να μη λογαριάσουμε την αδυναμία τους πλέον να ξεφύγουν από την ψυχολογική κακοποίηση ή τη σεξουαλική παρενόχληση, που δέχονται από τους εργοδότες τους.

Τέλος, η έλλειψη καθεστώτος νομιμότητας σημαίνει ότι οι οικιακές βοηθοί έχουν από ελάχιστη έως καθόλου πρόσβαση σε δημόσια υγειονομική φροντίδα, γεγονός που καθιστά αδύνατη την περίθαλψη σε περίπτωση που πράγματι αρρωστήσουν. Οι μετανάστες χωρίς έγγραφα υποφέρουν ήδη από προβλήματα υγείας εξαιτίας ακριβώς της αδυναμίας τους να έχουν πρόσβαση στη δημόσια υγειονομική περίθαλψη και της εκμετάλλευσης που έχουν υποστεί στα χέρια του ιδιωτικού αλλά και του δημόσιου ιατρικού κλάδου. Πρέπει συχνά να πληρώσουν τεράστια ποσά για περίθαλψη, αφού δεν έχουν ασφάλιση υγείας για να καλύψει τα

ιατρικά έξοδα. Υπάρχουν επίσης πολυάριθμες αφηγήσεις περιστατικών ιατρικής βίας εναντίον μεταναστών,⁷ που έχουν βιώσει ρατσιστική και σεξιστική κακοποίηση, όπως και αμέλεια ή ανήθικες πρακτικές από γιατρούς και ιατρικό προσωπικό.⁸ Αυτοί οι παράγοντες καθιστούν την πιθανότητα κάποιας σοβαρής ασθένειας ακόμα μεγαλύτερη απειλή για τα άτομα που ζουν στην Ελλάδα χωρίς χαρτιά.

Μετά τον Covid-19

Δεν μπορούμε ακόμα να εκτιμήσουμε ή να αξιολογήσουμε πλήρως τις συνολικές επιπτώσεις των μέτρων απαγόρευσης κυκλοφορίας στην κοινωνία. Αυτό που είναι σίγουρο, ωστόσο, είναι ότι την τρέχουσα υγειονομική κρίση θα ακολουθήσει μια σειρά από οικονομικές κρίσεις, οι οποίες αναμφίβολα θα επηρεάσουν επίσης την ελληνική οικονομία. Από την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2010, οι αρνητικές επιπτώσεις στους μισθούς, στις συντάξεις, στην πρόσβαση στα συστήματα υγειονομικής φροντίδας και κοινωνικής ασφάλειας έχουν επηρεάσει σοβαρά τις συνολικές συνθήκες διαβίωσης και εργασίας για ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Για όσους ζούσαν ήδη επισφαλείς αόρατες ζωές χωρίς χαρτιά, η πιθανότητα μιας ακόμα οικονομικής κρίσης αποτελεί πραγματική απειλή για την επιβίωσή τους. Η μείωση στους μισθούς και η αύξηση της ανεργίας θα καταστήσουν επίσης την πορεία προς την απόκτηση καθεστώτος νομιμότητας ακόμα δυσκολότερη. Αυτό σημαίνει ότι η εκμετάλλευση των οικιακών βοηθών χωρίς χαρτιά στην ελληνική κοινωνία δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι θα χειροτερέψει, αν το υπάρχον κλίμα αναταραχής στην οικονομία συνεχιστεί τους μήνες και τα χρόνια που θα ακολουθήσουν.

---

⁷ Αλεξάνδρα Τζαβέλλα, «Κηλίδες ρατσισμού πάνω στην άσπρη μπλούζα», *Ελευθεροτυπία*, 24 Μαΐου 2013.

⁸ Omaira Gill, "Greek hospitals deepen trauma for refugee women giving birth," *theguardian.com*, 19 Δεκεμβρίου 2016.